

VÝVOJ POČTU EKONOMICKY ČINNÝCH ŽEN V ZEMĚDĚLSTVÍ ČSSR

A. Příkrylová

PŘIKRYLOVÁ, A. (Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha): *Vývoj počtu ekonomicky činných žen v zemědělství ČSSR*. Sbor. ÚVTIZ – Sociol. Zeměd., 13, 1977 (2) : 127-137.

Ženy měly a stále mají v ekonomické a sociální sféře zemědělství ČSSR důležité postavení. Jsou významným potenciálem pracovních sil; rozvoj zemědělství cestou koncentrace, specializace a integrace s mechanizovaností a technizovaností většiny prací předpokládá široké uplatnění žen ve všech odvětvích zemědělské výroby. Strukturální přestavba zemědělství působí postupně na snižování podílu žen v zemědělské výrobě; jejich podíl na ekonomicky činných pracovnicích činil v r. 1976 47,7 %. Dlouhodobé prognózy pro období strukturální přestavby do r. 1990 počítají s dalším poklesem podílu žen a s tím, že jsou dány předpoklady, aby se podíl žen do konce prognostického období ustálil zhruba na 40 % žen z celkového počtu trvale činných v zemědělství ČSSR.

sociální politika; biosociální skupiny; ženy v zemědělství

Ženy měly a stále mají v ekonomické i sociální sféře našeho zemědělství důležité postavení. Rozhodujícím podílem přispěly v dlouhodobém procesu socializace zemědělství, kdy tvořily více než polovinu pracovníků. V současné době strukturálních přeměn jsou významným potenciálem pracovních sil; rozvoj zemědělství cestou koncentrace, specializace a integrace s mechanizovaností většiny prací předpokládá široké uplatnění žen ve všech odvětvích zemědělské výroby.

VÝVOJ POČTU ŽEN EKONOMICKY ČINNÝCH V JEDNOTLIVÝCH SEKTORECH ZEMĚDĚLSTVÍ

Celkový počet osob trvale činných v zemědělství ČSSR se v období 1970–75 snížil o 142 tis. osob (12,6 %), zhruba o 28 tis. ročně (tab. I). Tempo snižování bylo daleko rychlejší v letech 1970–73 než v letech 1973–75. V tomto pětiletí tvoří ženy naprostou většinu úbytku pracovních sil v zemědělství, a to v sektoru státním i družstevním. Celkový počet žen trvale činných se snížil od r. 1970 do r. 1975 o 96 tis. (tj. o 17 %), zhruba o 19 tis. žen ročně; přičemž průměrný roční úbytek v letech 1973–75 dosáhl téměř 12 tis. žen. Z celkového úbytku představují ženy v období 1973–75 83 % pracovníků a za celé pětileté období 1970–75 se podílejí na úbytku pracovníků v zemědělství 76,5 %. Tento silný pokles podílu žen není působen odchodem žen produktivního věku ze zemědělství do jiných odvětví národního hospodářství, ale dvěma nezávisle probíhajícími procesy: vysokým podílem žen vyšších věkových kategorií, které odcházejí do důchodu a dále poměrně nízkým počtem děvčat, přicházejících do učebních oborů nebo nastupujících ze zemědělských škol a učilišť do zemědělských podniků.

I. Počty osob trvale činných v zemědělství ČSSR podle sektorů za roky 1970, 1973 a 1974 — The figures of persons permanently engaged in agriculture (according to sectors) in Czechoslovakia for 1970, 1973 and 1975

Rok	Kategorie	Sektor					
		zemědělství ČSSR celkem	státní a veřejný sektor celkem	státní statky	JZD	společné zem. podniky	JHR
1970	osoby trvale činné celkem	1 132 353	267 256	178 007	715 770	1909	147 418
	z toho ženy	567 853	113 960	74 974	355 996	1102	96 795
	% podíl ženy	50,1	42,6	42,1	49,7	57,7	65,7
1973	osoby trvale činné celkem	1 017 496	253 330	168 418	666 384	5242	92 540
	z toho ženy	494 940	105 746	68 683	325 877	2430	60 887
	% podíl žen	48,6	41,7	41,0	48,9	46,3	65,8
	index 1973/1970	89,9	94,8	94,1	93,1	274,6	62,8
	ženy index 1973/1970	87,2	92,8	91,6	91,5	220,5	62,9
	muži index 1973/1970	92,6	96,3	95,8	94,6	348,5	62,5
1975	osoby trvale činné celkem	989 838	252 187	164 842	670 567	7635	59 449
	z toho ženy	471 893	103 789	66 743	324 946	3316	39 822
	% podíl žen	47,7	41,1	40,5	48,5	43,3	67,0
	index 1975/1973	97,3	99,5	98,5	100,6	145,7	64,2
	ženy index 1975/1973	95,3	98,1	97,2	99,7	136,5	65,4
	muži index 1975/1973	99,1	100,6	99,4	101,5	153,6	62,0

Zpracováno podle: Vývoj počtu pracovníků a jejich věkové struktury v zemědělství ČSSR k 1. 2. 1973, a Soupis osob činných v zemědělství k 1. 2. 1975 (stejně i pro tab. II, II I, IV, VI a VII)

Zastoupení žen je odlišné v jednotlivých sektorech. Nejnižší podíl žen (40,5 %) je ve státních statcích. Také trend snižování počtu žen je zde poněkud výraznější: index 1973/70 činí 91,6 a index 1975/73 97,2 (na rozdíl od mužů, kde index 1973/1970 činí 95,8 a index 1975/1973 99,4). Celkově za pětileté období (1970–1975) poklesl podíl žen ve státních statcích v ČSSR o 11 %.

V JZD je podíl ekonomicky činných žen podstatně vyšší — 48,5 % a je i vyšší než je průměr v zemědělství celkem (47,7 %). Také zde se počty žen snižují, ale trend snižování není tak výrazný jako v sektoru státním. Index 1973/1970 je 91,5 a index 1975/1973 je 99,7 (ve srovnání s muži v JZD: index 1973/1970 činí 94,6 a index 1975/1973 101,5). Celkový pokles za období 1970–75 činí u ekonomicky činných žen v JZD ČSSR 8,7 %.

Ve společných zemědělských podnicích se počty žen od r. 1970 zvýšily o 66,7 %, i když jejich podíl na celkovém počtu trvale činných ve SZP poklesl z 57,7 % v roce 1970 na 43,4 % v r. 1975. Zvyšování výrazně dokumentují i indexy: index 1973/1970 je u žen 220,5

a u mužů 348,5, index 1975/1973 u žen 136,5 a u mužů 153,6. Podstatný přírůstek trvale činných mužů a žen ve společných zemědělských podnicích zvláště v období 1970–1973 částečně vysvětluje pokles trvale činných pracovníků ve státních statcích a JZD (i když do SZP přišlo značné množství pracovníků i z jiných odvětví národního hospodářství).

Zcela opačná situace je v pozvolna zanikajícím sektoru JHR, kde se počet žen v období 1970–75 snížil o 58,8 %. Přitom podíl na trvale činných vzrostl z 65,7 % v r. 1970 na 67 % v r. 1975, takže JHR jsou dnes nejvíce feminizovaným sektorem zemědělství.

Ženy se výrazně podílejí i na kategorii osob pomáhajících v zemědělství (tab. II). Význam této kategorie pracovníků býval značný, v posledních letech počty osob pomáhajících klesají rychleji než počty osob trvale činných (snížení v období 1970–1975 činí 21 %). Podíl žen v kategorii pomáhajících se zvýšil z 45,8 % v r. 1970 na 47,9 % v r. 1975. Z celkového počtu pomáhajících žen, je 41,9 % trvale zaměstnáno v jiném závodě a 58,1 % nemá jiné zaměstnání. Mezi ženami pomáhajícími v zemědělství a nemajícími jiné zaměstnání se zvyšuje podíl žen v poproduktivním věku.

Pozvolný proces maskulinizace trvale činných pracovníků v zemědělství charakterizuje dlouhodobý vývoj podílu žen na celkovém počtu pracujících v zemědělství (tab. III). Určitá početní převaha žen přešla do socialistického zemědělství z doby kapitalistické malovýroby (výrazně pře-

II. Počty osob pomáhajících v zemědělství ČSSR za r. 1970, 1973 a 1975 se zaměřením na podíly žen — Persons helping in Czechoslovak agriculture for 1970, 1973 and 1975

Rok	Počty pomáhajících celkem	Z toho podíl žen v %	Z celkového počtu pomáhajících žen		
			% žen trvale zaměstnan. v jiném závodě	% žen nemajících jiné zaměstnání	z počtu žen nemajících jiné zaměstnání % žen poprodukt. věku
1970	801 253	45,8	37,5	62,5	40,6
1973	719 928	48,3	39,4	60,6	39,7
1975	632 974	47,9	41,9	58,1	69,3

III. Dlouhodobý vývoj podílu žen v % na celkovém počtu pracujících v zemědělství — Long-term development of the proportion of women in the total figures of people working in agriculture

Území	Procentuální podíl žen v letech								
	1930	1948	1950	1955	1960	1965	1969	1972	1975
ČSSR	57,4	52,8	56,3	56,2	52,7	51,7	50,1	48,6	47,7
ČSR	59,3	54,3	57,0	57,0	55,4	54,0	51,8	49,8	48,6
SSR	53,4	50,5	55,4	55,2	48,4	47,8	47,6	46,7	46,2

vládaly ženy v zemědělské výrobě za buržoazní republiky ve 30. letech především v ČSR). Po válce poklesl podíl žen jak v ČSR, tak v SSR (počty žen ale neklesly pod polovinu). V počátcích socializace zemědělství vzrostl podíl žen v ČSSR na 56,3 % (ČSR 57 %, SSR 55,4 %), což bylo způsobeno odchodem mužské pracovní síly ze zemědělství do průmyslu. Ženy tedy v počátcích kolektivizace převládaly v počtu pracovních sil v zemědělství. Na počátku šedesátých let začíná v důsledku postupující mechanizace zemědělství a společenské dělby práce pozvolný pokles podílu žen (výraznější je tento proces v SSR než v ČSR). V ČSSR klesl podíl trvale činných žen pod 50 % poprvé k 1. 2. 1971 a od té doby se neustále snižuje.

VÝVOJ VĚKOVÉ STRUKTURY TRVALE ČINNÝCH ŽEN V ZEMĚDĚLSTVÍ ČSSR

Věková struktura trvale činných pracovníků v zemědělství je stále nejvýznamnějším problémem v reprodukci pracovních sil. Zlepšení věkové struktury, její vyrovnaní na úroveň ostatních odvětví národního hospodářství je nezbytným předpokladem pro úspěšnou výstavbu moderní zemědělské velkovýroby.

Nejhlubší deformace věkové struktury pracovníků v zemědělství spadá zhruba do období let 1965–67. Od r. 1967 nastává pomalé zlepšování věkové struktury s odlišným trendem vývoje u mužů a u žen (tab. IV). Muži měli v r. 1967 nejsilnější procentuální zastoupení ve dvou kategoriích poproduktivního věku (12,4 % a 11,2 %) a v kategorii 55 až 59 let

IV. Věkové složení trvale činných mužů a žen v zemědělství ČSSR — The age structure of men and women permanently engaged in agriculture in the CSSR
(Údaje z r. 1975 srovnané s r. 1967)

Trvale činní ve věku	Počty trvale činných k 1. 12. 1967				Počty trvale činných k 1. 2. 1975				Index muži 1975	Index ženy 1975
	mužů		žen		mužů		žen			
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	1967	1967
15 – 19 let	25 770	4,58	19 881	3,28	20 740	4,00	8 966	1,90	80,48	45,10
20 – 24 let	40 616	7,21	34 016	5,62	46 425	8,96	24 700	5,23	114,30	72,61
25 – 29 let	41 722	7,41	32 692	5,40	68 280	13,18	38 956	8,26	163,65	119,16
30 – 34 let	41 123	7,31	42 832	7,07	51 481	9,94	41 923	8,88	125,19	97,88
35 – 39 let	49 870	8,86	63 639	10,51	43 272	8,35	45 457	9,63	86,77	71,43
40 – 44 let	57 975	10,30	82 691	13,65	47 568	9,18	58 019	12,30	82,05	70,16
45 – 49 let	53 580	9,52	76 773	12,68	51 565	9,96	71 228	15,09	96,24	92,78
50 – 54 let	47 856	8,50	66 932	11,05	54 713	10,56	75 141	15,92	114,33	112,26
55 – 59 let	71 605	12,72	81 168	13,40	32 742	6,32	32 706	6,93	45,73	40,29
60 – 64 let	62 837	11,16	60 227	9,94	42 892	8,28	37 833	8,02	68,26	62,82
65 a více let	69 985	12,43	44 828	7,40	57 987	11,20	36 944	7,83	82,86	82,41
Trvale činní celkem	562 939	100,0	605 679	100,0	517 965	100,0	471 873	100,0	92,01	77,91

(12,7 %). V r. 1975 již byla nejsilnější věková kategorie mužské části pracovních sil 25 až 29 let (13,2 %). Přitom všechny mladší věkové kategorie (s výjimkou nejmladší 15 až 19 let) zaznamenaly u mužů podstatné zvýšení: index 1975/1967 20–24letých činí 114,3, 25–29letých dokonce 163,6 a 30–34letých 125,2. Optimalizace věkové struktury u mužů se vyvíjí celkem příznivě, v širší věkové skupině do 40 let dochází k absolutnímu přírůstku. Snižuje se ale podíl věkové skupiny do 19 let, protože nejmladší pracovníci procházejí přípravou na povolání a doba této přípravy se v průměru prodlužuje.

Vývoj věkové struktury žen pracujících v zemědělství je poněkud odlišný. Ženy byly v r. 1967 nejčteněji zastoupeny ve věkových kategoriích 40 až 44 let (13,6 %), 55 až 59 let (13,4 %) a 45 až 49 let (12,7 %), tedy převážně ve vyšších věkových kategoriích a v kategorii poproduktivního věku; přesto byly ale v průměru „mladší“ než muži. Do r. 1975 nastal výraznější přesun žen do kategorií od 40 do 54 let, kde je nyní 43,3 % žen a velký úbytek v kategoriích poproduktivního věku, kde je 22,7 % žen. Nejčteněji jsou zastoupeny věkové kategorie 50 až 54 let (15,9 %), 45 až 49 let (15,1 %) a 40 až 44 let (12,3 %). To znamená, že skupina žen pracujících v zemědělství je nyní podstatně „starší“ než skupina mužů. Největším problémem je absolutní pokles počtu žen nejmladších věkových skupin do 24 let (index 1975/1967 činí u 15–19letých 45,1, u 20–24letých 72,6). Toto snížení vyplývá především z nedostatečného náboru děvčat do zemědělských učňovských oborů. V r. 1973 činil podíl dívek získaných do učebních oborů 17,5 %, v r. 1974 18,5 % a v r. 1976 20,9 % z celkového počtu mládeže v zemědělských učebních oborech.

Porovnání vývoje věkové struktury trvale činných pracovníků v zemědělství s prognózou do r. 1990 ukazuje, že tempo snižování počtu trvale činných pracovníků vcelku odpovídá naznačeným dlouhodobým cílům (tab. V).

Zřejmá je diference v rozdílném vývoji mezi muži a ženami. Zatímco muži se v kategorii 15 až 29 let a 40 až 59 let téměř shodují s prognózou do r. 1990, ženy se negativně odlišují ve všech věkových kategoriích. V dlouhodobém vývoji od r. 1967 sice nastalo u žen mírné zlepšení věkové struktury charakterizované zvýšením podílu 15–29letých z 14,3 % na 15,4 % a 30–39letých z 17,6 % na 18,5 % a poklesem podílu žen poproduktivního věku z 30,7 % na 22,8 %, přesto tento vývoj neopovídá prognózovanému dlouhodobému trendu. Skupiny pracovníků v poproduktivním věku jsou především u žen stále ještě značně silné.

Podíly věkových skupin na věkové struktuře trvale činných žen jsou odlišné v jednotlivých sektorech (tab. VI). Ve státních statcích je podstatně vyšší podíl žen nejmladších věkových kategorií od 15 do 19 let (3,7 %), od 20 do 24 let (8,8 %) a od 25 do 29 let (12,2 %) než v JZD (1,2 % 15–19letých, 4,2 % 20–24letých a 7,6 % 25–29letých). Přitom pokles počtu mladých pracovníc je výraznější ve státních statcích: celkové snížení u 15–19letých činí od r. 1967 2,5 %, kdežto v JZD 1,1 % a u 20–24letých 1 % a v JZD 0,6 %. Přírůstky v kategoriích 30–34 let jsou výraznější a jsou téměř shodné v obou sektorech. Podíly žen v kategoriích produktivního věku jsou ve státních statcích rovnoměrněji rozdělené, a to od 25 do 54 let v každé kategorii zhruba okolo 12 %, kdežto

V. Vývoj věkové struktury trvale činných v zemědělství ČSSR s prognózou do r. 1990 (dle hlavních věkových skupin) — The development of the age structure of workers permanently engaged in Czechoslovak agriculture, with forecast up to 1990

Rok	Hlavní věkové skupiny v % trvale činných				
	15—29 let	30—39 let	40—59 let (ženy 40—54 let)	60 a výše (ženy 55 a výše)	celkem trv. čin.
1967	16,7	16,9	39,2	27,2	100
1970	17,8	16,9	38,8	26,5	100
1975	20,8	18,4	39,7	21,1	100
1990	26,4	31,5	35,5	6,6	100
Z toho muži					(1)
1967	19,2	16,2	41,0	23,6	100
ženy					
1967	14,3	17,6	37,4	30,7	100
muži					
1975	26,1	18,4	36,0	19,5	100
ženy					
1975	15,4	18,5	43,3	22,8	100

(1) % počítána z počtu trvale činných mužů (= 100%) a žen (= 100%)

v JZD se podíly mladších žen od 25 do 39 let pohybují mezi 7–9 % a těžiště spadá až do vyšších věkových kategorií od 40 do 54 let, kde se pohybují od 12 do 17 %. Také trvale činných žen v důchodovém věku (od 55 let výše) je podstatně více v JZD (23,7 %) než ve státních statcích (12,8 %). V zanikajícím sektoru JHR je věková struktura žen velmi nepříznivá a stále se zhoršuje. Podíly žen mladých a středního věku jsou velmi malé, do 40 let je to pouze 17,7 % žen, od 40 do 54 let činí podíl žen 39,4 % a těžiště žen pracujících v soukromém sektoru je v důchodovém věku (42,8 %).

Celkový vývoj věkové struktury charakterizuje i u k a z a t e l p r ů m ě r n ě h o v ě k u (tab. VII). Průměrný věk všech pracovníků v zemědělství se zlepšováním věkové struktury snižuje, ovšem velmi pozvolna; tempo snižování je výraznější v ČSR než v SSR. Ze sektorů se věk snižuje v JZD rychleji než ve státních statcích a u JHR se naopak průměrný věk zvyšuje. Z družstevníků jsou starší ženy (Ø věk 45,7 let) než muži (Ø 43,6 let) a průměrný věk u žen se pomaleji snižuje než u mužů. Tato situace je především v ČSR, kde muži „mládnou“ daleko rychleji než ženy. V SSR je průměrný věk družstevnic poněkud nižší, ale během posledního desetiletí se téměř nemění. Stálí zaměstnanci JZD jsou mladší než družstevníci, ale jejich průměrný věk se zvyšuje, takže např. v kategorii mužů v ČSR je již shodný. Ve státních statcích patří mezi pracovníky s nejnižším průměrným věkem ženy v administrativě (32,9 let). V kategorii stálých dělníků jsou poněkud starší ženy (41,1 let) než muži (38,7 let). Situace je velmi podobná v ČSR i v SSR.

VI. Vývoj věkové struktury trvale činných žen v JZD a státních statcích ČSSR (v %, srovnáno s JHR) — The development of the age structure of women permanently engaged in Unified Agricultural Co-operatives and state farms in the Czechoslovak Socialist Republic

Věkové skupiny	Procento trvale činných žen										Změny v % složení 1973/1970 (+, -)		Změny v % složení 1975/1973 (+, -)			Celkové změny v % složení 1975/1967 (+, -)	
	k 1. 2. 1967		k 1. 2. 1970		k 1. 2. 1973			k 1. 2. 1975			JZD	státní statky	JZD	státní statky	JHR	JZD	státní statky
	JZD	státní statky	JZD	státní statky	JZD	státní statky	JHR	JZD	státní statky	JHR							
15—19 let	2,3	6,2	1,8	4,8	1,4	4,2	0,9	1,2	3,7	0,7	-0,4	-0,6	-0,2	-0,5	-0,2	-1,1	-2,5
20—24 let	4,8	9,8	5,0	9,8	4,5	9,6	1,9	4,2	8,8	1,5	-0,5	-0,2	-0,3	-0,8	-0,4	-0,6	-1,0
25—29 let	4,5	8,9	5,5	9,9	6,9	11,3	3,6	7,6	12,2	3,1	+1,4	+1,4	+0,7	+0,9	-0,5	+3,1	+3,3
30—34 let	6,5	9,8	6,8	10,3	7,8	11,2	5,5	8,4	11,6	5,0	+1,0	+0,9	+0,6	+0,4	-0,5	+1,9	+1,8
35—39 let	10,5	11,9	10,2	12,0	9,5	11,6	7,9	9,3	12,3	7,4	-0,7	-0,4	-0,2	+0,7	-0,5	-1,2	+0,4
40—44 let	14,4	13,1	14,1	13,5	13,5	13,2	10,9	12,4	12,4	10,8	-0,6	-0,3	-0,9	-0,8	-0,1	-2,0	-0,7
45—49 let	13,4	12,1	16,2	14,3	16,6	13,8	14,2	16,0	12,9	13,8	+0,4	-0,5	-0,6	-0,9	-0,4	+2,6	+0,8
50—54 let	11,7	9,5	9,8	8,5	14,7	12,0	12,7	17,1	12,8	14,8	+4,9	+3,5	+2,4	+0,8	+2,1	+5,4	+3,3
55—59 let	14,5	9,4	13,6	8,5	8,7	5,4	11,7	7,2	4,9	10,8	-4,9	-3,1	-1,5	-0,5	-0,9	-7,3	-4,9
60—64 let	10,7	5,9	10,0	5,2	8,9	4,6	13,8	8,5	4,3	14,0	-1,1	-0,6	-0,4	-0,3	+0,2	-2,2	-1,6
65 a více	6,7	3,4	7,0	3,2	7,5	3,1	16,9	8,0	3,6	18,0	+0,5	-0,1	+0,5	+0,5	+1,1	+1,3	+0,2
Trvale činné ženy celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	×	×	×	×	×	×	×

VII. Průměrný věk osob trvale činných v zemědělství ČSSR — Average age of persons permanently engaged in Czechoslovak agriculture

Úze- mí	Průměrný věk trvale činných — muži a ženy celkem											
	úhrnem v zemědělství			z toho ve státních statcích			v JZD			v JHR		
	1967	1973	1975	1967	1973	1975	1967	1973	1975	1967	1973	1975
ČSSR	45,7	44,2	43,7	40,6	39,6	39,4	46,6	44,9	44,5	51,0	52,2	53,0
ČSR	45,5	43,9	43,2	40,6	39,3	39,0	46,9	45,2	44,5	53,5	54,2	55,1
SSR	46,0	44,9	44,5	40,6	40,4	40,5	45,8	44,6	44,6	50,1	51,4	52,1

**PODÍLY ŽEN V JEDNOTLIVÝCH ODVĚTVÁCH ZEMĚDĚLSKÉ ČINNOSTI
A JEJICH PROFESNÍ CHARAKTERISTIKA**

Družstevníci trvale činní v JZD se na živočišné výrobě podílejí přibližně 30 %, na ostatní zemědělské činnosti 64,5 % a na přidružené výrobě 3,5 % téměř shodně v ČSR i v SSR. V ŽV je výrazná převaha žen, a to především v ČSR, kde se trvale činné družstevnice podílejí 77,2 % (v SSR 54,6 %). V ostatní zemědělské činnosti je 38,5 % žen v ČSR a 43,6 % v SSR. V přidružené výrobě je procento trvale činných družstevnic nejnižší: 34,7 % v ČSR a pouze 19,4 % v SSR. Nepříznivá věková struktura žen v ŽV je charakterizována vysokými podíly žen vyšších věkových kategorií a téměř absencí žen do 24 let. Podobně i v ostatní zemědělské činnosti, kde je sice rozložení podle věkových skupin rovnoměrnější než v ŽV, převládají ženy starší a největší podíl spadá do kategorie poproduktivního věku (34 %). Ide o ženy, které pracují manuálně v RV a do současné doby jsou zřejmě podstatnou složkou úbytku žen poproduktivního věku v zemědělské výrobě.

Pro státní statky jsou celostátní údaje o kategoriích pracovníků členěny bez ohledu na druh výroby. 86,4 % v ČSR a 88,1 % v SSR z trvale činných jsou stálí dělníci, 10,1 % (v SSR pouze 8,4 %) jsou THP a 3,5 % v ČSR i v SSR pracuje v administrativě. Vzhledem k nižším počtům žen ve státních statcích, především v SSR, je podíl žen v těchto kategoriích následující: ženy se podílejí 42,6 % na celkovém počtu stálých dělníků (v SSR 37,6 %), 10,1 % na THP (v SSR 8,4 %) a 88 % na administrativních pracovnících (FSÚ, 1975). Nízké zastoupení žen v technicko-hospodářských funkcích a vysoký podíl v administrativě patří mezi hlavní znaky, charakterizující skupinu žen ekonomicky činných v zemědělství ČSSR.

Velké rozdíly mezi muži a ženami v zemědělské výrobě jsou dané jejich zastoupením v jednotlivých profesích (tab. VIII). V RV vykonávají mechanizované práce téměř výhradně muži, podíl žen v technizovaných profesích je minimální (např. na kategorii traktorista-kombajner se podílejí ženy 0,2 %, na kategorii řidič-závozník 1,1 %). Uplatnění v RV nachází ženy v kategorii ostatní pracovníci RV; pracují převážně manuálně, bez použití mechanizace, jejich práce je většinou nekvalifikovaná, mnohdy fyzicky namáhavá. V ŽV je převaha žen téměř ve všech profesích (výraznější v ČSR než v SSR); zcela feminizována je nepříliš

VIII. Profesní struktura trvale činných pracovníků JZD v r. 1976 — Professional structure of workers permanently working for agricultural co-operatives in 1976 (Podle materiálů MZVŽ k připravované statistické ročence MZVŽ 1976)

	Kategorie pracovníků	Průměrný počet pracovníků											
		ČSSR				ČSR				SSR			
		celkem	%	z toho ženy	podíl žen na jedn. kateg.	celkem	%	z toho ženy	podíl žen na jedn. kateg.	celkem	%	z toho ženy	podíl žen na jedn. kateg.
		Trvale činní celkem	632 742	100,0		296 026	45 218	100,0	182 524	257 765	100,0	113 522	
Manuální	traktoristé a kombajnéri	70 454	11,13	146	0,21	45 218	12,06	117	0,26	25 236	9,81	29	0,11
	řidiči nákl. aut a závozníci	18 949	2,99	216	1,14	9 119	2,43	123	1,35	9 830	3,81	93	0,95
	koči	7 049	1,11	42	0,60	3 840	1,02	19	0,49	3 209	1,24	23	0,72
	ostatní RV	138 791	21,93	107 498	77,45	71 343	19,02	56 567	79,29	67 444	26,16	50 931	75,52
	ošetřovatelé dojníc	91 273	14,42	72 621	79,55	62 722	16,72	53 759	85,71	28 551	11,08	18 862	66,06
	ošetřovatelé ostat. skotu	42 343	6,69	30 230	71,39	26 533	7,07	20 648	77,82	15 860	6,15	9 582	60,42
	ošetřovatelé prasnic	16 963	2,68	13 840	81,59	10 983	2,93	9 207	83,83	5 980	2,32	4 633	77,47
	ošetřovatelé ostat. prasat	11 817	1,88	9 653	81,69	6 738	1,80	5 765	85,56	5 079	1,97	3 888	76,55
	ošetřovatelé ovcí	2 753	0,44	400	14,53	192	0,05	78	40,63	2 561	0,99	322	12,57
	ošetřovatelé drůbeže	6 212	0,98	5 801	93,38	3 156	0,84	3 041	96,36	3 056	1,19	2 760	90,31
	ostatní pracovníci ŽV	20 711	3,21	5 690	27,47	8 967	2,39	2 175	24,26	11 744	4,56	3 515	29,93
	pracovníci přídr. výroby	26 991	4,27	10 235	37,92	15 015	4,00	7 146	47,59	11 976	4,65	3 089	25,79
	prac. dílen a řemeslníci	40 540	6,41	213	0,53	27 690	7,38	198	0,72	12 856	4,99	15	0,12
	prac. st. čet a sk.	34 303	5,42	2 179	6,35	20 534	5,48	782	3,81	13 769	5,34	1 397	10,15
	ostatní pracovníci	11 413	1,80	5 196	44,36	6 110	1,63	3 068	50,21	5 303	2,06	2 128	40,13
nema- nuál.	THP	71 084	11,31	24 012	33,78	44 908	11,97	14 885	33,15	26 176	10,15	9 127	34,87
	ostatní pracovníci	21 096	3,33	8 054	38,18	11 961	3,19	4 926	41,18	9 135	3,54	3 128	34,24

absolutně početná profese ošetřovatel drůbeže (ženy se podílejí 93,4 %, v ČSR dokonce 96,4 %), v profesích ošetřovatel prasnic a ošetřovatel ostatních prasat je okolo 82 % žen (v ČSR zhruba 85 % a v SSR 76 %). V klíčové profesi ŽV — ošetřovatel dojníc — pracuje 79,6 % žen (v ČSR dokonce 85,7 %, v SSR 66 %). Muži převládají pouze v profesích ostatní pracovník ŽV (27,5 % žen) a nejméně četné profese ošetřovatel ovcí (14,5 % žen). V dělnických profesích v dílnách a stavebních četách opět silně převládají muži, výraznou převahu mají i mezi technicko-hospodářskými a hlavně řídicími pracovníky, ženy naopak v administrativě.

Tato vyhraněná diferenciace mezi maskulinizovanými a feminizovanými profesemi se začíná pozvolna zmírňovat. Prognóza profesní struktury do r. 1990 (Novák, Smetana, 1974) předpokládá změnu relací mezi muži a ženami především v profesích ŽV.

Mírná převaha mužů se předpokládá v profesích, kde dosud ženy převládaly: u ošetřovatelů dojníc (52,6 % mužů a 47,4 % žen), ošetřovatelů prasat (51,7 % mužů a 48,3 % žen) a ostatního skotu (52,9 % mužů a 47,1 % žen). Přesto uplatnění žen v ŽV zůstane značné. Výrazné zvýšení podílu žen se předpokládá u THP (56,6 % mužů a 43,4 % žen) a ITP (69,7 % mužů a 30,3 % žen).

Dlouhodobé prognózy pro období strukturální přestavby počítají s dalším poklesem podílu žen a s tím, že jsou dány předpoklady, aby se podíl žen do konce prognostického období ustálil zhruba na 40 % žen z celkového počtu trvale činných v zemědělství ČSSR.

Literatura

NOVÁK, M. — SMETANA, T.: Hlavní směry vědeckotechnického rozvoje v podmínkách kooperace a specializace ZRK. VÚEZVŽ, Praha 1974.

—: Soupis osob činných v zemědělství k 1. 2. 1975. FSÚ, Praha 1975.

—: Vývoj počtu pracovníků a jejich věkové struktury v zemědělství ČSSR k 1. 2. 1973. FSÚ, Praha 1973.

Došlo dne 4. 7. 1977

ПРИКРИЛОВА, А. (НИИ экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага): Число экономически активных женщин в сельском хозяйстве ЧССР. Сbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 13, 1977 (2): 127-137.

Женщины занимали и постоянно занимают в экономической и социальной сфере сельского хозяйства ЧССР важное положение. Они — крупный потенциал рабочих сил; развитие сельского хозяйства по пути концентрации, специализации и интеграции с механизацией большинства работ обуславливает широкое применение женщин во всех отраслях сельхозпроизводства. Структурная перестройка сельского х-ва постепенно сокращает долю женщин в нем, их доля в 1976 г. составила 47,7 % в общем количестве экономически активных женщин. В долгосрочных прогнозах на период структурной перестройки до 1990 г. намечается дальнейшая убыль участия женщин, к концу этого периода они должны составить около 40 % от общего количества постоянно занятых в сельском х-ве ЧССР.

социальная политика; биосоциальные группы; женщины в сельском хозяйстве

PŘIKRYLOVÁ, A. (Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha): Development of the Figures of Economically Active Women in the Agriculture of the Czechoslovak Socialist Republic. Sbor. ÚVTIZ — Sociol. Zeměd., 13, 1977 (2): 127-137.

Women have always had an important position in the economic and social sphere of Czechoslovak agriculture. They represent an important source of labour force.

The development of agriculture through concentration, specialization and integration with the mechanization of the majority of work processes necessitates wide involvement of women in all branches of agricultural production. The re-structuralization of agriculture brings about gradual reduction of the proportion of women in agricultural production. In 1976 their proportion in the figures of economically active persons was 47.7 %. It is assumed in the long-term prognoses for the period of re-structuralization up to 1990 that the proportion of women will further decrease to get to the level of about 40 % of the total figures of persons permanently engaged in Czechoslovak agriculture at the end of the prognostic period.

social policies; biosocial groups; women in agriculture

PŘIKRYLOVÁ, A. (Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Praha): *Entwicklung der Anzahl der berufstätigen Frauen in der tschechoslowakischen Landwirtschaft*. Sbor. ÚVTIZ — Sociol. zeměd., 13, 1977 (2): 127-137.

Frauen nahmen und immer nehmen in der ökonomischen und sozialen Sphäre der tschechoslowakischen Landwirtschaft eine wichtige Stellung ein. Sie bieten ein bedeutendes Potezial der Arbeitskräfte; die Entwicklung der Landwirtschaft durch Konzentration, Spezialisierung und Integration mit der Mechanisierbarkeit der meisten Arbeiten setzt eine weite Geltendmachung der Frauen in allen Zweigen der landwirtschaftlichen Produktion voraus. Die Strukturumstellung der Landwirtschaft bewirkt allmählich die Herabsetzung des Anteils von Frauen in der landwirtschaftlichen Produktion; deren Anteil an den ökonomisch tätigen Mitarbeitern betrug im Jahre 1976 47,7 %. Langfristige Prognosen für die Periode der Strukturumstellung bis 1990 rechnen mit einer weiteren Herabsetzung des Anteils der Frauen und damit, daß Voraussetzungen gegeben sind zur Stabilisierung des Anteils der Frauen bis Ende der prognostischen Periode ungefähr auf 40 % Frauen von der Gesamtanzahl der ständig tätigen Personen in der tschechoslowakischen Landwirtschaft.

soziale Politik; biosoziale Gruppen; Frauen in der Landwirtschaft.

Adresa autora:

Ing. Alena Přikrylová. Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy,
110 00 Praha 1, Dlážděná 6
